

Son iki yüz ildə Qərbi azərbaycanlılar ermənilər tərəfindən dəfələrlə deportasiya və soyqırımına, mənəvi repressiyalara məruz qalmış, dedə-baba yurdlarını tərk edərək dünyanın müxtəlif yerlərinə səpələnəməyə məcbur olmuşlar. Çar I Nikolayın 20 mart 1828-ci il tarixli fərmanı ilə İrəvan və Naxçıvan xanlıqlarının əsasında "Ermənistan" vilayəti yaradıldıqdan sonra məqsədyönlü şəkildə Qərbi azərbaycanlılar doğma tarixi-etnik torpaqlarından didərgin salındıqca mənəvi genosidin, kütləvi qırğınların, qanlı fəlakətlərin miqyası daha da genişlənməmişdir. Nəhayət, sonuncu – 1988-ci il deportasiyasından sonra indiki Ermənistan ərazisində bir nəfər də olsun azərbaycanlı qalmamışdır. Lakin xalqımızın məruz qaldığı tarixi ədalətsizliklər nə qədər global xarakter daşısa da, dövlətimizin başçısı cənab İlham Əliyev qətiyyətli iradəsi və uzaqgörən siyasəti ilə dünyaya bir daha sübut etdi ki, heç bir qüvvə Qərbi azərbaycanlıların hüquqlarının bərpasının və doğma torpaqlara qayıtmasının qarşısını ala bilməz. 2022-ci il dekabrın 24-də Müzəffər Ali Baş Komandanımızın Qərbi Azərbaycan İcmasının bir qrup ziyalıları ilə görüşündə söylədiyi giriş və yekun nitqi bütün Qərbi azərbaycanlıların sızlayan tarixi yaralarına məlhəm oldu.

Yurd yerləri bizi gözləyir

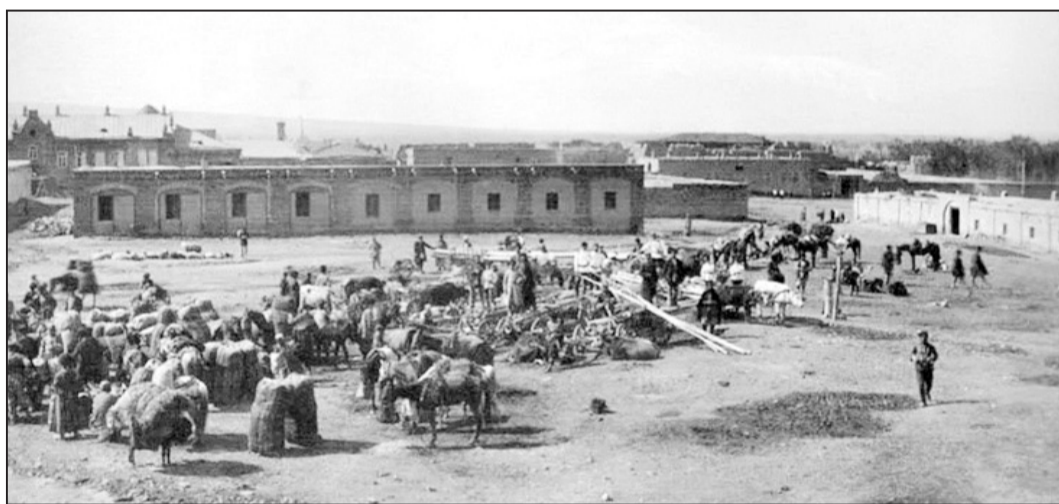

Respublika Prezidentinin konseptual və strateji əhəmiyyət daşıyan bu tarixi nitqində bir sıra prioritet məsələlər ön plana çəkildi və Qərbi Azərbaycan İcmasının qarşısında genişmiqyaslı vəzifələr müəyyənləşdirildi: 1.Qərbi Azərbaycan bizim tarixi torpaqlarımızdır; 2.İrəvanı Ermənistana bağışlamaqla sonrakı faciələr: soyqırımı və deportasiyalar, terror aktları, hərbi cinayətlər üçün zəmin yaradıldı; 3.Bundan istifadə edən ermənilər Sovet hökumətinin qərarı ilə Zəngəzur da Ermənistana birləşdirdilər; 4.1948-1953-cü illərdə Qərbi azərbaycanlılar qanlı hadisələrlə müşayiət olunan növbəti deportasiyaya məruz qaldılar; 5.1980-ci illərin sonlarında ermənilər zor gücünə Qərbi Azərbaycanda milli-etnik təmizləmələr apardılar və monodövlət yaratdılar; 6.Ermənilərin həyata keçirdikləri misli görünməmiş vəhşilikləri Qərbi Azərbaycan İcması beynəlxalq aləmə çatdırmalıdır; 7.İcma bu istiqamətdə Azərbaycan dövlətinin dəstəyinə arxalanmalıdır; 8.Qərbi Azərbaycana qayıdış konsepsiyası hazırlanmalı və bu qayıdış sülh yolu ilə həyata keçirilməlidir; 9.Taleyüklü bu məsələnin həllinə yalnız Qərbi azərbaycanlılar deyil, bütün Azərbaycan xalqı səfərbər olmalıdır.

Çar Rusiyasına, sonrakı dövrlərdə Sovet hökumətinə arxalanan ermənilər Qərbi Azərbaycan torpaqlarını hissə-hissə zəbt etməklə, aborigen əhalini – azərbaycanlıları

mühafizə olunan folklor nümunələrini toplayıb üzə çıxarmaq, tədqiq edib araşdırmaqdır. Doğrudur, bu sahədə ayrı-ayrı ziyalılarımız, AMEA-nın Folklor İnstitutu müəyyən işlər görmüş, kitablar və dissertasiyalar yazılmış, məqalə və monoqrafiyalar çap edilmiş, folklor antologiyaları nəşr olunmuşdur. Lakin bunlar kifayət deyildir. İcma möhtərəm Prezidentimizin göstərdiyi istiqamətlərdə öz fəaliyyətini yeni mərhələdə davam etdirməlidir.

Qərbi Azərbaycan toponomiyasının tarixi taleyi də eyni vətənpərvərliyi və qayğıkeşliyi tələb edir. Məlumdur ki, Ermənistandakı yüzlərlə türkmənşəli yaşayış məntəqə adları müxtəlif bəhanələrlə dəyişdirilərək "soyqırımı"na məruz qalmışdır. Təkcə 1946-cı ildə 104 kənd, qəsəbə və şəhər adları toponomik dəyişikliyə uğrayaraq erməniləşdirilmişdir. Həm də bu genosid 1935-ci ildən başlayaraq hökumət səviyyəsində həyata keçirilmişdir. 1946-cı il 1988-ci ilə qədərki toponomik soyqırımın həyata keçirildiyi ən müdhiş ildir. Nəyə görə? Çünki 1946-cı ildə 50 mindən çox erməni dünyanın müxtəlif ölkələrindən immiqrasiya edilərək Ermənistanda yerləşdirilmişdi. Sonrakı illərdə də hiyləgər və düşünülmüş siyasət davam etdirildi. İmmiqrasiya olunanları şirnikləndirmək üçün xaricdən köçürülən ermənilərə guya bu ərazilərin qədim erməni torpaqları olduğu barədə yalanlar uydurur, yer-yurd adlarını özününküləşdirirdilər.

deportasiya və soyqırımına, mənəvi repressiyalara məruz qoymaqla kifayətlənmədilər. Min illərlə bu torpaqlarda yaşayıb-yaradan ulu babalarımızın miras qoyduğu maddi və mənəvi sərvətlər də soyqırımına məruz qaldı, qədim maddi mədəniyyət abidələrimiz süni şəkildə saxtalaşdırılaraq erməni daşnakları tərəfindən özününküləşdirildi, ya da dağıdılıb viran qoyuldu. Mənəvi xəzinəmizə uzanan məkrli erməni əlləri vaxtında kəsilmədiyindən folklorumuz, etnoqrafiyamıza, toponomiyamıza, mədəniyyət və incəsənətimizə ağır zərbələr vuruldu. Bütün bu cinayətlərə siyasi və hüquqi qiymət verilməklə yanaşı, onun tarixi mahiyyəti də açıqlanmalıdır. Cənab İlham Əliyevin dediyi kimi: "Bəs, necə ola bilər ki, İrəvanda tarixi mərkəz yoxdur? Qoy, bu sadə suala cavab versinlər. Cavab da gün kimi aydındır. Ona görə ki, bu tarixi mərkəz Azərbaycan xalqının tarixi irsi idi, hansı ki, onlar dağıdıblar".

Bircə faktı burada qeyd etmək yerinə düşər. Azərbaycan folklorşünaslığı tarixində ilk folklor toplusu 1899-cu ildə İrəvan Seminariyasının müəllimi Məmmədveli Qəmərlı tərəfində nəşr edilmişdir. Kitabda toplanmış 750-yə yaxın atalar sözü İrəvan və onun ətraf kəndlərində yaşayan azərbaycanlıların dilindən qələmə alınmışdır. Bu və bunun kimi yüzlərlə faktlar İrəvanın Azərbaycan xalqının qədim tarixi-mədəni mərkəzlərindən biri olduğunu sübut etməmiş?

Mən ixtisasca folklorşünasam. Sumqayıt Dövlət Universitetində çalışıram. Bu gün Qərbi azərbaycanlıların qarşısında duran ən mühüm vəzifələrdən birisi torpaqlarımızdan 1988-ci ildə deportasiya olunmuş və hələlik sağ qalan yaşlı nəslin yaddaşında

Mənim doğulub boya-başa çatdığım Ağbaba mahalında türkmənşəli yaşayış məntəqələrinin adları da 1991-ci ildə dəyişdirilərək erməni adları ilə əvəz olunmuşdur.

Qərbi azərbaycanlılar nə qədər ağır məhrumiyətlərə, etnik təmizləmələrə, görünməmiş məşəqqətlərə düşər olsalar da, heç vaxt ümid və inamlarını itirməmişlər. Çünki bu xalqın İlham Əliyev kimi qüdrətli lideri vardır. 44 günlük Vətən müharibəsi Sərkərdə, Xalq və Ordu birliyi sayəsində qələbə ilə nəticələndi. Hazırda Böyük Qayıdış proqramı həyata keçirilir, qarabağlılar doğma torpaqlarına dönlürlər. Qərbi azərbaycanlılar da müzəffər Ali Baş Komandanımızın ətrafında daha sıx birləşməklə və onun müəyyənləşdirdiyi vəzifələri layiqincə yerinə yetirməklə dedə-baba torpaqlarına qayıdacaqlar. O gün uzaq deyil. İrəvan çuxurunda toplanmış bir bayatıda deyilir:

**Bir ev tikdim dəyirmi,
Otaqları iyirmi.
Hara qoyub gedirsən
Bu ev sənin deyilmi?**

Bir didərgin soydaşlarımızın dilində qabar olan bu ərkyana qınaq bizi doğma ocaqlarımıza səsəyir. Bəli, o ev, o kənd, o yaylaq, o dağlar bizimdir. Biz mütləq doğma yurda qayıdacağıq!

**Avtandil AĞBABA,
Sumqayıt Dövlət Universiteti
Azərbaycan və xarici ölkələr ədəbiyyatı
kafedrasının müdiri, filologiya elmləri
doktoru, professor, Əməkdar jurnalist**